

Sociální práce: Chudoba, nezaměstnanost, sociální vyloučení

11. 3. 2013

Sociální povaha rizik

Sociální rizika = události, které výrazně snižují schopnost jednotlivců zajistit vlastními silami svou nezávislost

- pokud člověk není proti těmto událostem zajištěn, žije v trvalé nejistotě, nemá moc zvládat přítomnost ani předvídat budoucnost

1. Nezaměstnanost

- Většina systémů je orientována na krátkodobou nezaměstnanost
- Problém při rostoucí nezaměstnanosti (není z čeho dávky vyplácet, protože jsou vázány na pojištění placené z příjmů)

2. Rodičovství

- Dětské přídavky (z daní)
- Zajištění v mateřství (z nemocenského pojištění)
- Kompenzace výpadku příjmů matky (vázáno na pojištění ze mzdy)
- Problémem je aktuální křehkost rodiny a flexibilizace trhu práce
- Feminizace chudoby
- Česká republika – problém s návratem na trh práce po rodičovské dovolené, dilema produkce x reprodukce

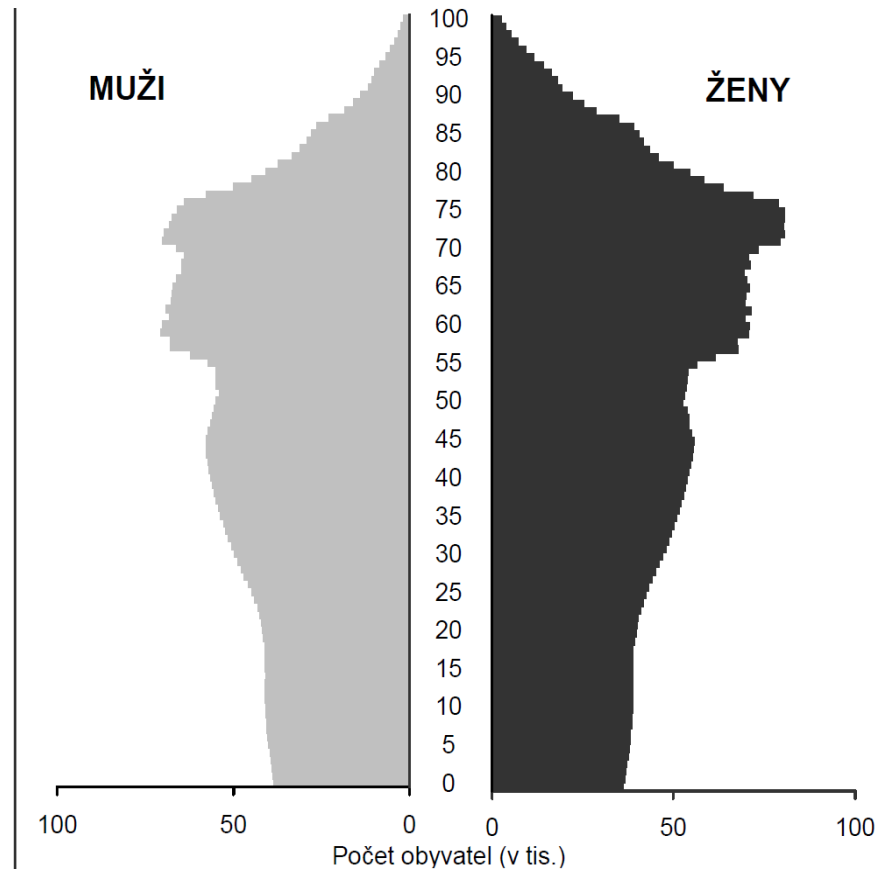
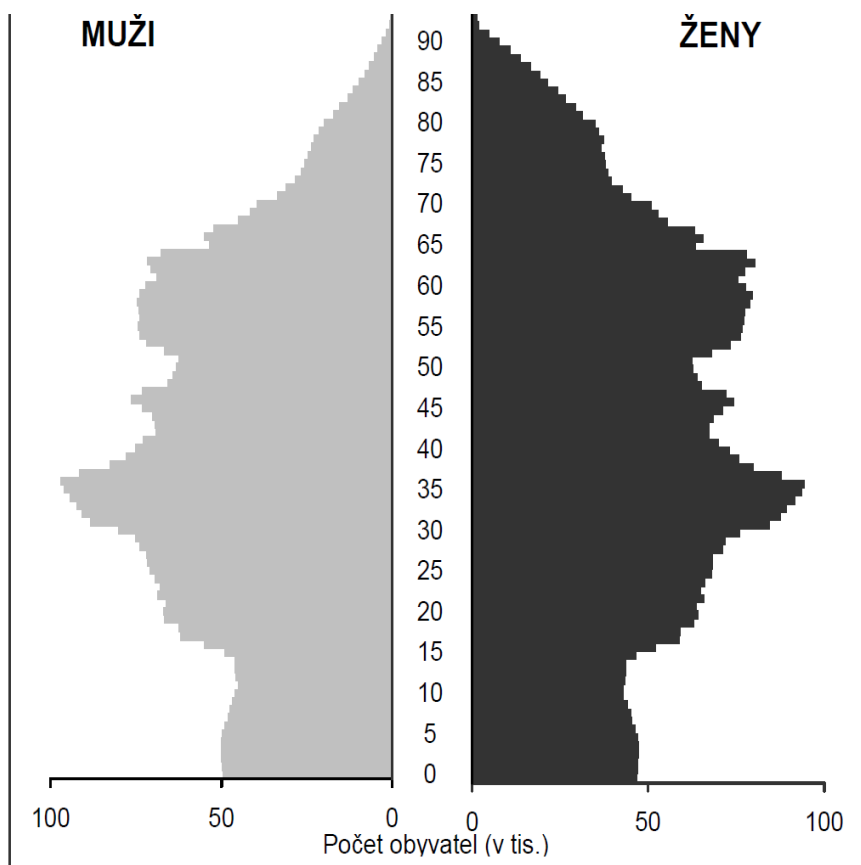
3. Zdravotní rizika

- Náklady na péči + náhrada ušlé mzdy (časté vyloučení z trhu práce)
- Různorodá úprava (z daní, z pojištění, od zaměstnavatele)
- Problémem je enormní cena léků a péče
- Zhoršování zdraví a prodlužování délky lidského života
- Tlak na spoluúčast (týkala by se ale zejména těch, kteří prostředky nemají)

4. Důchody

- Staří lidé jsou nejchudším a nejzranitelnějším segmentem populace
- Nejkritičtější systém sociální politiky – stárnutí populace

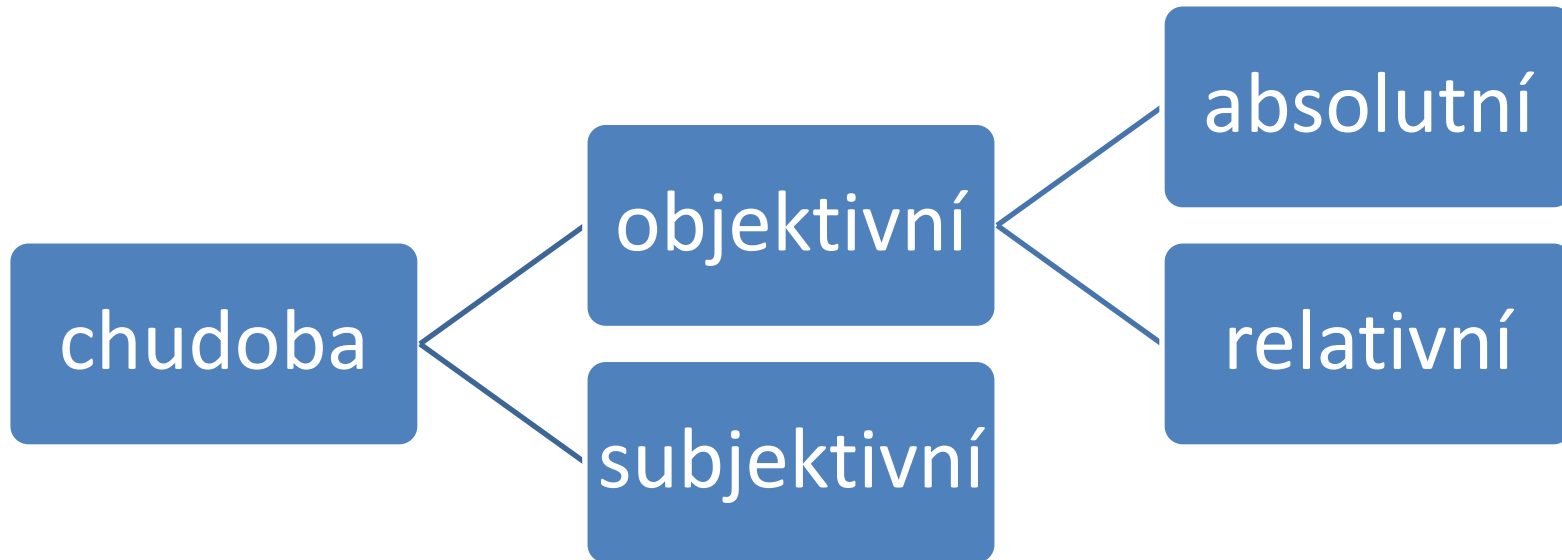
Projekce obyvatelstva 2010, 2050

Chudoba, sociální vyloučení

„Být chudý je dřina na plnou pracovní dobu.“ Nezaměstnaná, 45 let
(Keller 2010)

Koncepty chudoby

Chudoba x bída

„Je to veliká plocha, obehnaná dřevěnou ohradou, která byla druhy opravdu určena za hřbitov. Leč pro mrtvé se zdálo městu ono místo nakonec přece jen jaksi málo důstojné. A tak je pronajalo živým. Rozumí se, chudým živým. Projdeš-li vchodem ohrady, seběhnou se kolem tebe houfy ukoptěných, rozedraných, bosých a vychrtlých dětí. Houfy harantů s velikými nafouklými bříšky, trvale podvyživených tvorů (...). A bez váhání tě zasypou hatlaninou šťavnatých nadávek, ne-li dokonce dobře mířenou salvou kamení (...).

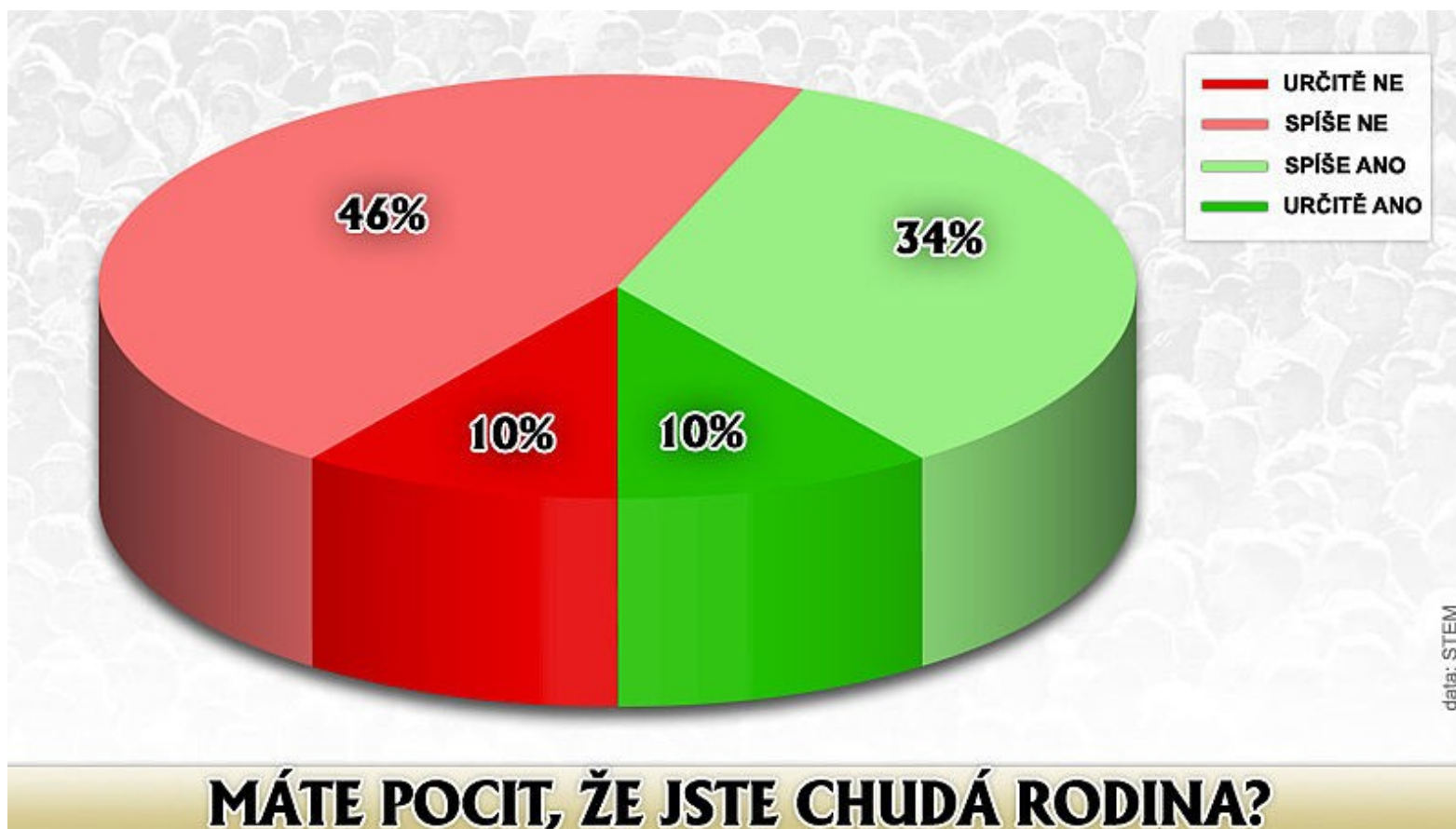
Skutečný hřbitov lidí a lidských nadějí, kde páni nechávali celkem klidně zdechávat tak zvanou luzu. Byl to koncentrák, obehnaný poloshnilou kolozubou ohradou. Hřbitov živých mrtvol. Povšechně tu bylo asi padesát hrobek, chci říci obydlí. Padesát dřevěných domků, sarkofágů, sklípků, obydlí pro lidské stíny, ploužící se hlady.“

„V zimě tu spí lidé oblečení. Jejich chatrný oděv je zároveň i ložním prádlem. Patnáct a někdy se známými a toho času nebydlícími i více lidí spí v jedné jediné místnosti dílem ve třech postelích, dílem na podlaze. Těla mají pokousána legiony hmyzu.“

Subjektivní koncepty chudoby

- plyne z deklarace dotázaného
- hodnocení vlastní životní situace jedincem či domácností
- aspekt prožívání, vnímání => nepřesnost
- porovnání majetku jedince/domácnosti:
 - s tím, co chce, čeho chce dosáhnout
 - s tím, co si myslí, že si zaslouží
 - s tím, co si myslí, že skutečně potřebuje
 - s tím, co mají druzí

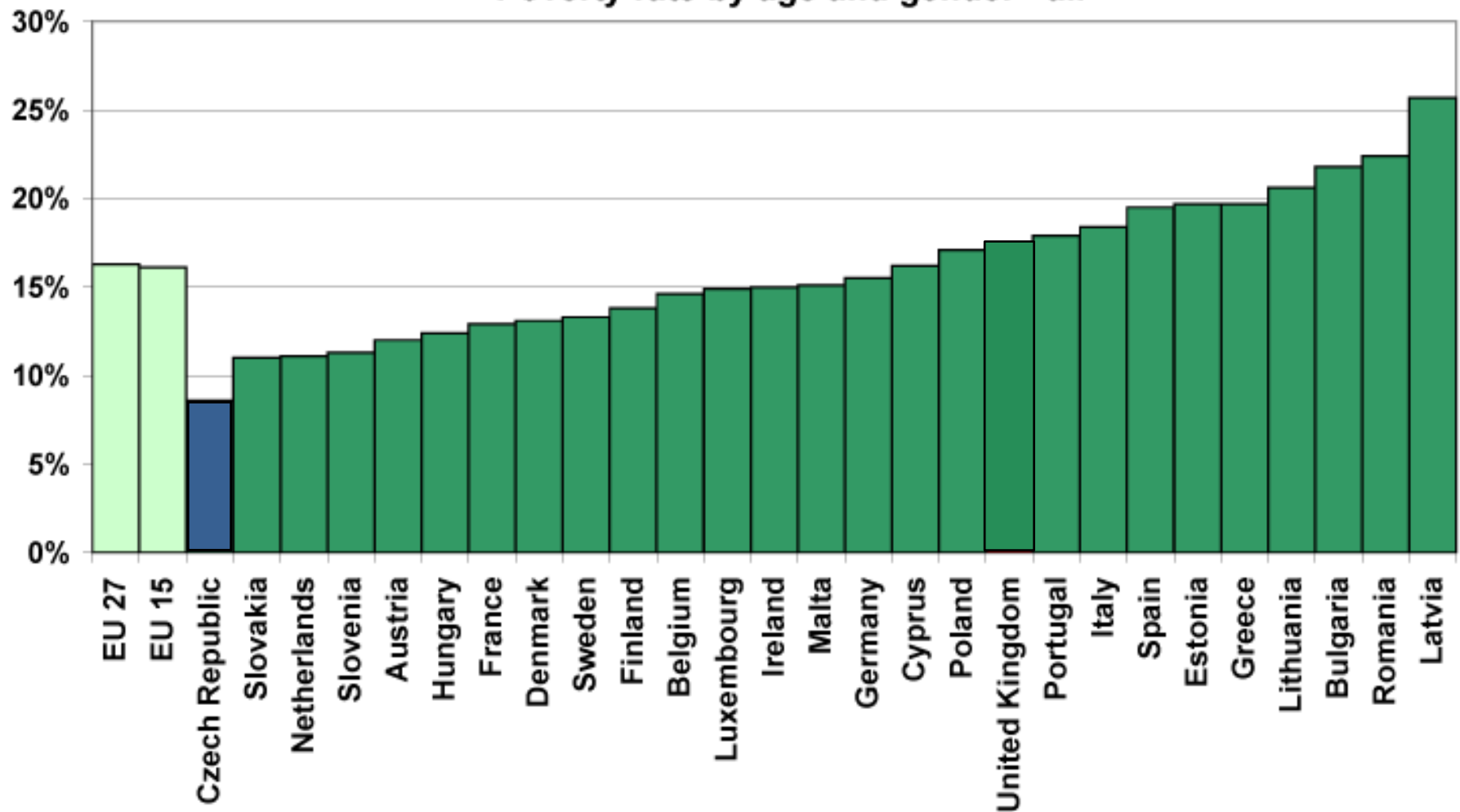
Subjektivní chudoba v ČR v roce 2011

Objektivní koncepty chudoby

- vycházejí z analýzy sociálněekonomických informací o souborech domácností
- absolutní chudoba
 - prostředky dovolující uhradit potřeby holého přežití v dané společnosti
 - opodstatnělý v chudých rozvojových zemích
 - nedostatek jídla, pitné vody, zdravotní péče, přístřeší, vzdělání, informace, riziko smrti
- relativní chudoba
 - založena na rozložení příjmů domácností, pohyblivá v závislosti na vývoji celkové příjmové úrovně
 - určena vzdáleností od prům. životního standardu společnosti
 - např. úroveň bydlení, předměty dlouhodobé spotřeby, nemožnost spořit apod.
 - omezení v sociálních vztazích, sociální izolace, deprivace jedince, vliv na hodnotovou orientaci

Poverty rate by age and gender - all

Source: EU Community Statistics on Income and Living Conditions; the data is for 2009; updated Dec 2010

Skrytá chudoba

- Chudí, kteří neuplatňují svůj nárok na dávky sociální podpory nebo sociální služby
- Příčinou nekompetentnost chudých
- Odmítání podpory kvůli strachu ze stigmatizace nebo hrdosti
- Bezdomovci (neviditelní v sociálních statistikách)
- Nelegální imigranti

Chudoba dnes

V ekonomicky nejvyspělejších zemích narůstají počty těch, kdo jsou víceméně trvale vyloučeni z trhu práce a klesají pod práh chudoby

- Underclass
- „Nová chudoba“
- Sociální exkluze

Chudoba jako **vysoká zranitelnost** (život od výplaty k výplatě)

Kultura chudoby jako způsob adaptace na marginalizace, beznaděj, nulové vyhlídky na úspěch (Lewis, 60. léta) – fatalismus, nedůvěra k autoritám, orientace na přítomnost

Vliv situace na trhu práce a prekarizace zaměstnání

Exkluze jako mechanismus sociální kontroly a politické zaklínadlo

- Obecně: mechanismus nebo strategie, pomocí níž jedna skupina ochraňuje svá privilegia a výhody tím, že uzavře jiným skupinám přístup ke zdrojům, k pozicím, odměnám a možnostem, a to na základě mocensky sankcionovaného prohlášení těchto skupin za nežádoucí nebo nevhodné
- V politickém smyslu: jedinec nebo kolektivita neparticipuje plně na ekonomickém, politickém a sociálním životě společnosti a/nebo jejich omezené příjmy a ostatní zdroje neumožňují dosáhnout životního standardu, považovaného v jejich společnosti za přijatelný
- systematický proces, soubor skrytých společenských mechanismů, často schovaný pod demokratickou rétorikou či formálním zajištěním rovnosti.
- Souvislost s novým typem nerovností v současné společnosti
- Sociální inkluze je vnímána jako soubor praktik, aktivit a mechanismů, které napomáhají kulturní a ekonomické integraci a smysluplné participaci sociálních skupin a individuů do většinové společnosti.

Exkluze jako multidimensionální koncept

- ekonomické vyloučení (vyloučení ze životního standardu a životních šancí obvyklých v dané komunitě),
- sociální vyloučení (vyloučení ze sdílení určitých statusů či institucí)
- politické vyloučení (upření občanských, politických ale i základních lidských práv)
- kulturní vyloučení (odepření práva jedince participovat na kultuře společnosti a sdílet její kulturní hodnoty)
- symbolické vyloučení (spojené se stigmatizací sociálních skupin, vnímaných jako odlišných, deviantních a cizích)
- Obecně řešeno se sociální vyloučení může týkat čehokoli, co je ve společnosti považováno za cenné a žádané (může se tedy jednat také o vyloučení z bezpečí, z mobility, z přístupu k informacím a technologiím atd.).

Různé výklady sociální exkluze

- **individualistická definice** – exkluze důsledek neschopnosti jednotlivců dosáhnout dobrého vzdělání a zapojit se do sféry placené práce – nízké vzdělanostní aspirace, nedostatečná efektivita a atraktivita vzdělání
- **strukturní definice** – exkluze jako strukturní problém, poukazuje především na podobu vzdělání, sociální distribuci příjmů a prostorovou diferenciaci obyvatel, stejně jako význam národních i globálních ekonomických sil
 - Komplexita situace sociálního vyloučení
 - Problematické propojení mezi sociální inkluzí a účasti na placené práci
 - Vzdělání jako klíčový faktor pro sociální exkluzi a inkluzi ?
 - Strukturní nezaměstnanost, příjmová polarizace a stratifikovaný přístup na pracovní trh, stejně jako na trh se vzděláním
 - Primární a sekundární trh práce, prekarizace zaměstnání, negativní flexibilita

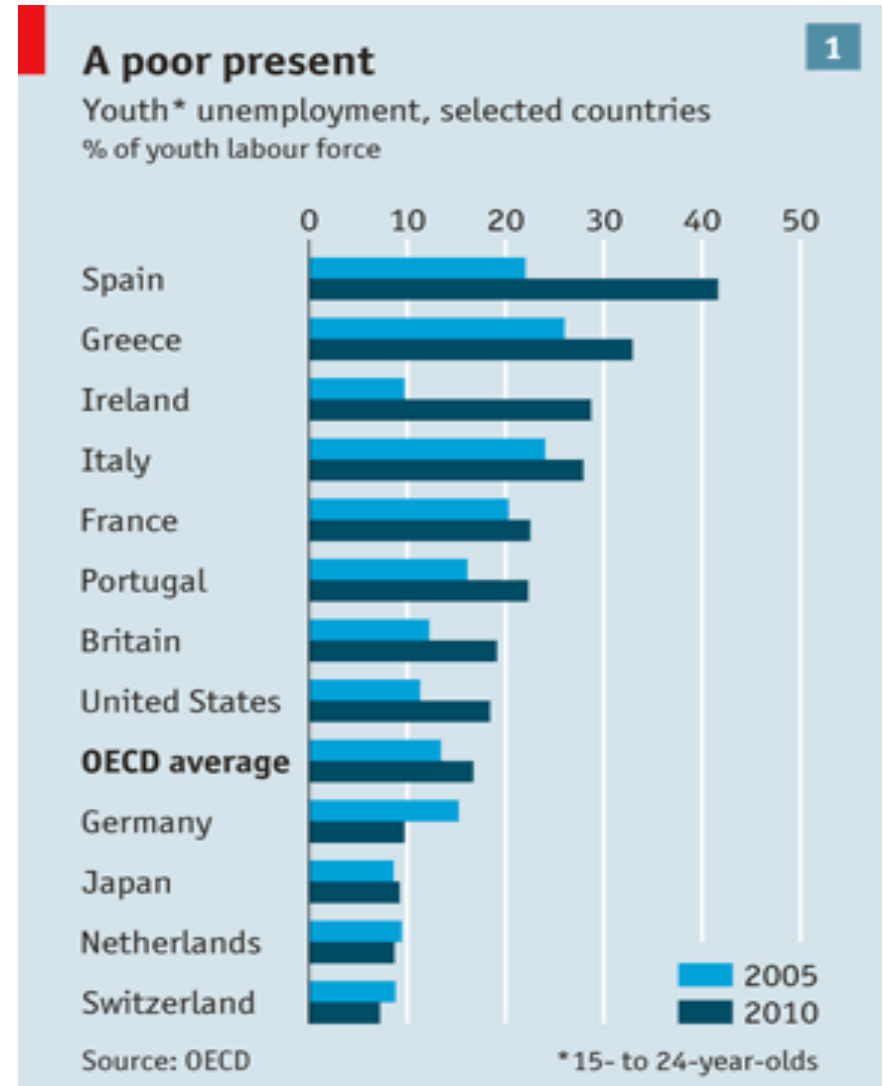
Proč lidé žijí v nouzi – 1. důvod

mají smůlu	jsou líni	je to bezprávi	součást pokroku	nic z uvede- ného
25%	45%	16%	9%	5%
27%	45%	15%	8%	6%
23%	45%	16%	11%	5%
28%	44%	12%	8%	8%
23%	42%	16%	12%	7%
25%	47%	14%	10%	4%
25%	44%	21%	8%	3%
32%	41%	14%	6%	7%
27%	43%	19%	8%	3%

Ztracená generace

„Studovala jsem pro svět, který neexistuje“

- procházíme největší sociální a ekonomickou změnou v moderní historii
- nová fáze vztahu mezi prací a vzděláním
- přímé a nepřímé náklady
- nezaměstnanost mladých zanechává tzv. „příjmovou jizvu“, která trvá do středního věku
- mladé lidi kromě nezaměstnanosti zasahuje také prekarizace práce (prac. smlouvy na dobu určitou, stáže atd.)

Jan Keller: Tři sociální světy

- Moderní společnost – snaha překlenout propastné nesouměřitelnosti, ideál otevřené, demokratické společnosti, společnosti zaměstnání, sociální stát atd.
- Vrcholem pro takový typ společnosti byly tři desetiletí po 2. sv. válce
- Pozdně moderní společnost – nárůst nerovností, krize sociálního státu, globalizace, negativní flexibilita a prekarizace zaměstnání
- Vliv na uspořádání měst atd.
- Společnost odstupňovaných nerovností byla nahrazena společností naprosté nesouměřitelnosti

Nezaměstnanost

Zvyšování nezaměstnanosti v západních zemích od 70. let

- Pokles průmyslové výroby, obrat k postindustriální společnosti
- Nové technologie
- Nadnárodní společnosti
- Globalizace a vzrůstající konkurence v globálním kontextu

Druhy nezaměstnanosti

- dlouhodobá nezaměstnanost (jev, který se v současné době vyskytuje stále častěji) - neschopnost získat zaměstnání po dobu delší než 12 měsíců (v některých zemích doba 24 měsíců)
- masová nezaměstnanost - stav, kdy nezaměstnanost zasahuje výrazný počet ekonomicky aktivních lidí (obvykle se uvádí hranice okolo 10 %)
- plná zaměstnanost – v případě 2-4 % nezaměstnanosti
- sezónní nezaměstnanost, která často postihuje zejména odvětví služeb (hl. turistiku)
- nepravá nezaměstnanost - osoby sice patří mezi nezaměstnané (tzn. jsou mezi nimi evidovány), avšak nemají potřebu hledat nové zaměstnání
- skrytá nezaměstnanost-týká se osob, které jsou sice bez práce, nejsou však evidovány

Co znamená placená práce pro člověka?

- Příjem, možnost konzumovat (i v budoucnu)
- Status, identitu
- Sociální kontakt (a možnost jej udržovat)
- Strukturaci času a aktivit
- Motivaci pro zdokonalování se
- Možnost společenského vzestupu
- Naplnit základní „povinnost“ vůči společnosti

Jak je ve vašem životě důležitá práce?

q1_1 Důležitost práce (Řádková %)		EVS 2008			
		Práce			
		velmi důležitá	dostí důležitá	ne příliš důležitá	vůbec ne důležitá
Celkem		43%	39%	10%	7%
Pohlaví	muž	45%	38%	9%	8%
	žena	42%	40%	11%	6%
Věk	18-29	28%	47%	14%	11%
	30-44	58%	36%	4%	1%
	45-59	53%	39%	6%	3%
	60+	35%	35%	18%	13%
Vzdělání	základní	28%	41%	15%	16%
	vyučen(a)	44%	38%	11%	7%
	SŠ	44%	43%	9%	4%
	VŠ	59%	35%	6%	1%

Co znamená pro člověka být nezaměstnaným?

- Snížení příjmu a životní úrovně, riziko zadlužení (+ ne všichni nezaměstnaní mají nárok na podporu)
- Snaha udržet viditelné znaky konzumního standardu x nutnost omezení konzumních aspirací
- Rozbití struktury dne a změny ve vnímání času, neschopnost či nemožnost tento čas naplnit
- Zejména u dlouhodobé nezaměstnanosti omezení možnosti práci hledat
- Ztráta statusu, stigma, viktimizace nezaměstnaných
- Deprivace a nízký pocit životní spokojenosti
- Napětí a krize v rodině, zvýšená rozvodovost
- Snížení kontaktu se známými a příbuznými
- Problémy s bydlením (dostupnost nejistého bydlení na špatné adrese), zajištěním kvalitního vzdělání a zdravotní péče
- Zamezení přístupu k určitým službám)

Ochutnávka otrávené vodky ze sociálního dna (Pavel Šplíchal, HN)

V souvislosti s aférou se v médiích objevují místa, která bychom tam za jiných okolností neviděli

„Vrstva lidí, pro které je pití tvrdého alkoholu z malých večerek a na stáncích každodenní záležitostí, se potichu rozrůstá. Fakt, že se jedná o lidi, kteří mají hluboko do kapsy, není třeba zdůrazňovat. Alkohol je pro ně často jedinou možností, jak uniknout ze světa, ve kterém nemají žádnou perspektivu.“

„Chtít však v masovém měřítku po lidech žijících v místech s vysokou nezaměstnaností, bez vzdělání či aspoň použitelné kvalifikace, aby ze dne na den vzali rozum do hrsti, doučili se angličtinu, rekvalifikovali se a odstěhovali do Prahy, je naivita. Situace, ve které se tito lidé nacházejí, se nezrodila přes noc.“

Zvýšení nepřímých daní, výherní automaty, exekuce

„Občanství druhé kategorie vytváří i poptávku po zboží a službách druhé kategorie.“

Společenská pomoc nezaměstnaným

- vyplácení podpory v nezaměstnanosti (pasivní politika nezaměstnanosti)
- aktivní politika nezaměstnanosti (cílem návrat do zaměstnání nebo předcházení nezaměstnanosti)
 - pomoc při přípravě na nové zaměstnání (rekvalifikace)
 - příspěvek na zapracování
 - veřejně prospěšné práce
 - společensky účelná pracovní místa
 - aj.

Podpora v nezaměstnanosti 2012

- poskytuje se uchazeči o zam., který (dle zákona 435/2004 Sb.):
 - byl v posledních 2 letech min. 12 měsíců důchodově pojištěn
 - NEBO tzv. náhradní doba (např. doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu 3. stupně, péče o dítě do 4 let, doba výkonu veřejné služby či dlouhodobé dobrovolnické služby)
 - požádal o její výplatu
 - nepobírá starobní důchod
 - nebyl s ním ukončen v posledních 6 m. pracovní poměr pro hrubé porušení pracovních povinností
 - sám v posledních 6 měsících neukončil pracovní poměr bez vážných důvodů

Podpora v nezaměstnanosti

- výše podpory:
 - 65 % z prům. čisté mzdy z posledního zam. po dobu prvních 2 měsíců
 - 50 % po dobu dalších 2 měsíců
 - 45 % po zbývající dobu
 - 60 % v případě nastoupení rekvalifikace a po celou její dobu
- vyplácena po *podpůrčí dobu*:
 - do 50 let věku uchazeče o zaměstnání - 5 měsíců
 - od 50 do 55 let - 8 měsíců
 - více než 55 let - 11 měsíců
 - uchazeč, jenž ukončí zaměstnání bez vážného důvodu sám nebo dohodou se zaměstnavatelem: podpora se snižuje na 45 % prům. měsíčního čistého výdělku nebo vyměřovacího základu po celou podpůrčí dobu

Sociální pracovník a nezaměstnanost (Burianová 2010)

Sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha ... sociální práce zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím.

Cílem sociální práce je **podpora sociální fungování** klienta v situaci, kdy je taková potřeba buď skupinově, nebo individuálně vnímána a vyjádřena. Sociální práce se profesionálně zabývá lidskými vztahy v souvislosti s výkonem sociálních rolí.

Osoby „znevýhodněné“ na trhu práce (Zákon 435/2004 Sb.)

- Lidé se ZP
- Matky malých dětí
- Osoby do 20 či nad 50 let
- Dlouhodobě nezaměstnaní
- Potřebující zvláštní pomoc

Nástroje aktivní politiky nezaměstnanosti často nestačí (ÚP).

Neziskové organizace a sociální práce s nezaměstnanými

A. Přímá práce

1. Kontakt s klientem, zmapování potřeb, smlouva, IP (dlouhodobý cíl a krátkodobé cíle), někdy odkaz k psychologické pomoci
2. Individuální práce s uživatelem – hledání práce, zvyšování dovedností, doprovod na pracoviště a pomoc se zaškolováním, pomoc s udržením zaměstnání a vedení k nezávislosti, spolupráce jako zdroj motivace, naděje, živ. energie

B. Nepřímá práce – administrativa, supervize, projekty, porady, spolupráce se zaměstnavateli, ÚP, městem

Otázky (do testu?)

- NNO v Brně, poskytující pomoc nezaměstnaným
- Chráněné dílny – jsou sociální službou?
- Pomoc nezaměstnaným – je to sociální službou?

Diskuse

- Role státu v oblasti pomoci sociálně vyloučeným